

PhD **Otto Kenga**

Latvijas Kultūras akadēmija, Latvija

LATVJU RAKSTU IZPĒTES METODOLOĢIJA STARPKARU PERIODĀ KĀ NACIONĀLISMA NARATĪVS

METHODOLOGY OF LATVIAN ORNAMENT STUDY (1920–1943) AS NARRATIVE OF NATIONALISM

<https://doi.org/10.55877/kkmp.2024.2.477>

Abstract

In the 21st century, Latvian ornament has gained widespread recognition as a visual embodiment of Latvian artistic and cultural expressions, constituting a fundamental component of the national identity. Primarily assembled as an imitation or reproduction of 19th century textile ornament, this visual tradition originates from the narrative cultivated during the interwar period in Latvia.

The ornamentation of 19th century textiles was extensively researched as early as the first quarter of the 20th century. It acquired the name “latvju raksti” and status of considerable significance within the framework of national identity, transcending mere decorative value to encapsulate profound symbolic meaning. Notable figures contributing to the interpretation and analysis of Latvian ornamentation include Jānis Sudmalis, Ernests Brastiņš, Matīss Siliņš, and Jēkabs Bīne.

An analysis of the methodology they used for researching Latvian ornaments reveals the following techniques: isolating specific ornament elements from their visual context, using selective names for ornament elements linking these elements to traditional folksongs, liberally interpreting folksongs to extrapolate meanings for ornament elements, and employing of “comparative ornaments”. This latter method involves the identification of similarities between Latvian ornamentation and the ornamentation of cultures geographically and temporally distant. In some cases, elements of ornament were labeled as “Latvian” or “Liv” without proper empirical investigation, leading to the emergence of ethnic connotations.

It is essential to note that these techniques do not comply with strict scientific criteria, but their use can be explained by the scarcity of historians who studied ethnography in 1920–1930 Latvia. Indeed, the majority of researchers delving into Latvian ornamentation were predominantly practitioners of the arts.

However, a nuanced examination of this methodology through the prism of nationalism affords novel perspectives for evaluation. “Latvju raksti” can be analyzed as an exemplar of the “invented tradition” paradigm articulated by Eric Hobsbawm, because an artificial historical nexus was established. This cultural phenomenon can be placed alongside other traditions like folksongs, folksong festivals, and traditional folk dress, all pivotal in the creation and consolidation of the Latvian nation. Consequently, the methodology employed in the study of Latvian ornamentation serves not so much as an objective reflection of the past but assumes the character of a potent instrument for the visual representation of the young state through a nationalist narrative.

Keywords: *Latvian ornament, invented tradition, nationalism.*

21. gs. latviešu ornaments ir nostabilizējies kā latviskās mākslas un kultūras vizuālā izpausme un nacionālās identitātes sastāvdaļa. Pārsvārā tas tiek izmantots kā etnogrāfisko tekstiliju ornamenta atdarinājums jeb replika, balstoties starpkaru Latvijā izveidotajā paradigmā. Latvijā sastopamais etnogrāfisko tekstiliju ornaments tika pakļauts padziļinātai izpētei jau 20. gs. pirmajā pusē. Iegūstot apzīmējumu *latvju raksti*, tas kļuva par svarīgu nacionālās identitātes elementu – attiecīgi tajā tika saskatīta ne vien dekoratīva funkcija, bet arī dziļāks saturs.

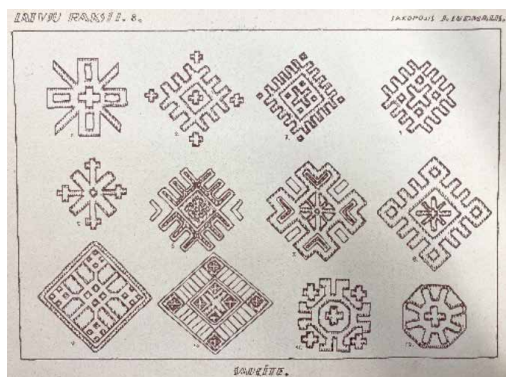
Tomēr, nekritiski paļaujoties uz 20. gs. pirmās puses pētnieku analīzi un secinājumiem, ir risks nonākt sakrāla naratīva un *nacionālās mitoloģijas* ietekmē, kā to dēvē Agita Misāne un Aija Priedīte [Misāne un Priedīte 1997]. Džordžs Šopflins [Schopflin 2002] definē šādus mītus kā nāciju dibinātu savas eksistences pamatu, morāles sistēmu un vērtības, respektīvi, mīts, parasti sniegts kā naratīvs, ir ticējumu kopums par to, ko nācija pati par sevi domā. Līdz ar to mīts nav verificēta vēsturiska patiesība, bet uztveres jautājums – kāpēc kaut kas tiek uzskatīts par *normālu* un *mums* raksturīgu, bet cits – par svešu un nepareizu. Tamdēļ šī pētījuma mērķis ir veikt kritisku *latvju rakstu* starpkaru izpētes metodoloģijas izvērtēšanu un lūkot, kā tā iekļaujas *nacionālās mitoloģijas* veidošanas kontekstā.

Jaunu perspektīvu var gūt, aplūkojot šo metodoloģiju caur nacionālisma paradigmas izgudrotās tradīcijas prizmu. Latviešu nācijas izgudrošanu un iztēlošanu aprakstīja Vita Zelče, tostarp atzīmējot simbolu lomu nacionālās identitātes veidošanā [Zelče 2020: 109]. Apskatot jaunlatviešu pieeju, V. Zelče norāda, ka latviešu nācijas izcelsmes skaidrojumā tika pielietots primordiālisma princips, proti, nācija tika vērtēta kā sens, dabisks, pārlaicīgs un mūžīgs fenomens ar no senčiem mantotu kopēju valodu, vēsturi, zemi, tradīcijām, ticējumiem un mitoloģiju [Zelče 2020: 110]. Toms Kēncis ir izcēlis vizuālās mākslas un folkloras paralēles, norādot, ka, ja sākotnēji

folklorā nesaistījās ar nacionāliem zemtekstiem, tad vēlāk tā tika *nacionalizēta* [Ķencis 2016: 38]. Savukārt tautiskā tērpa veidošanās un atspoguļošanas kontekstā Austrā Celmiņa–Ķeirāne min, ka tā forma un ornamenti, transformējot etnogrāfisko materiālu, norāda uz nacionālās identitātes meklējumiem 20. gs. 20.–30. gados, ornamentētam tautastērpam iegūstot latviskuma konotāciju [Celmiņa–Ķeirāne 2015: 49]. Arī Anete Karlsonē uzsver, ka tautastērps, kas lielā mērā ir konstrukts, nevis rekonstrukcija, kļuva par kultūras mantojuma atspoguļojumu un būtisku nacionālās identitātes vizuālo reprezentāciju [Karlsonē 2015: 138]. Tādējādi sociālo zinātņu, folkloristikas, mākslas vēstures un etnoloģijas diskursā Latvijā ir ievadīts nacionālisma un nacionālās identitātes aspekts.

Nepieciešams apskatīt, kā metodoloģiski tika pētīti *latvju raksti* no 1920. līdz 1943. gadam. Analizējot šā perioda *latvju rakstu* izpēti metodoloģiju, var konstatēt virkni paņēmieni, kas tika izmantoti, etnogrāfisko ornamentu izpēti piesātinot ar nacionālisma diskursam raksturīgu naratīvu.

Pirmkārt, pētot *latvju rakstus*, starpkara autori izcēla atsevišķus ornamenta elementus, nereti atspoguļojot tos bez plašāka konteksta. Tā Jānis Sudmalis 1923. gadā min astoņus *pamatelementus*, kuru vidū izceļ *trīs galvenākos elementus*, rakstu kontekstu piemērus – priekšmetus un avotus – muzeju un privātajos krājumos gan atspoguļojot atsevišķi. Uz atsevišķu elementu izcelšanu J. Sudmali acīmredzot pamudināja lauka pētījumā redzētais rakstraudzis: *uz neliela drēbes gabaliņa 14 gadus vecā meitene pakāpeniski vingrinājusies rakstu atsevišķo elementu izšūšanā, iesākot ar visvienkāršākajiem un beidzot ar diezgan kuplām kompozīcijām. Minēto ganu meitenes ābeci atradu par priekšzīmīgu paraugu latvju rakstu mācības metodei* [Sudmalis 1923: 9]. Nepieciešams norādīt, kādas saiknes ļauj izveidot šāda pieceja. J. Sudmalis raksta: *Gaišās latvju tautas visiemīļotākais zīmols kā pagātnē, tā tagadnē ir tomēr saulīte. To visbiežāki iepina savos rakstos senie latviņi un nesa arī pie krūts un pieres*

1. attēls. “Saulītes” raksts J. Sudmaļa sakopojumā [Sudmalis 1923].

2. attēls. Latviešu strēlnieku zīme.
Reproducēts: Latviešu Strēlnieks,
1916. g. Nr. 2.

3. attēls. Latvijas armijas kokarde,
1919. g. Privātā kolekcija
[Pourchier-Plasseraud 2015].

mūsdienu varoņi, atbrīvojot no jauna Latviju [Sudmalis 1923: 10]. J. Sudmaļa minēto *saulīti*, ko viņš ilustrē ar dzelzs laikmeta rotām un 19. gs. tekstiliju fragmentiem, var pielīdzināt acīmredzami piesauktajai latviešu strēlnieku zīmei un Latvijas armijas kokardei, tikai izklāujot šo zīmi no plašāka ornamentāla rotājuma un neievērojot materiālo kontekstu (1., 2. un 3. attēls).

Ernests Brastiņš *Latviešu ornamentikā* apraksta deviņus elementus [Brastiņš 1923]. Viņš uzskata: *Eiropas civilizācijas (..) lieto sava ornamenta konstruēšanai stingri izmeklētus elementus, (..) [kas ir] pasaules uzskata redzamās zīmes jeb zīmoli. Ornamentu elementu izvēle (..) raksturo kādas tautas vai laikmeta vispārējo seju jeb izskatu* [Brastiņš 1923: 19–20]. Tikai darba otrās daļas, *Latvju rakstu kompozīcijas* pielikumā E. Brastiņš publicē 30 lapas ar ornamenta kontekstu – amatniecības darinājumus ar ornamentiem. Šāda zīmes un tās konteksta nošķiršana ļauj autoram runāt par zīmju nozīmēm, kontekstu faktiski neņemot vērā. Savukārt Jēkabs Bīne attēlo vairs tikai pašus *rakstu elementus*, to tiešo, materiālo kontekstu pat neminot [Bīne 1936]. Tādējādi zīmes tiek pētītas atrauti no konteksta, kas ir īpaši pārstēdzoši, ņemot vērā J. Bīnes pārliecību, ka eksistē divējādi raksti: *rūnu raksti (burti) un rotājoši raksti (ornāmenti)*, ko tad arī pavada *atburtošana* [Bīne 1936: 36]. Faktiski ornamentālās zīmes tiek skatītas kā leksēmas, bet ir aizmirsts par tekstuālās kritikas stūrakmeni – kontekstu.

Otrkārt, *latvju rakstu* izpētes starpkaru metodoloģijā mēdza lietot selektīvi izvēlētos ornamenta nosaukumus, kurus izmantoja, lai izveidotu saikni ar tautasdziesmu tekstiem un ornamentu elementiem piedēvētu nozīmes. J. Sudmalis, runājot par Vidzemes vidieni, Augšzemi un Latgali, min, ka, ornamentējot tekstilijas, no *saulītes izaudzē saules koku*, saucot to par *jaunu kulta zīmoli* un saistot ar t. dz. 33786-8:

Ik rītiņu saule lēca sarkanā kociņā, Meklē kungi stārašiņas, tā kociņa neatrada, Es atradu ganīdama, to kociņu lapojot: Zelta zari, vara saknes, sudrabiņa lapiņām [Sudmalis 1923: 11]. Janīna Kursīte atzīmē, ka sarkanā krāsa tautasdziesmās, iespējams, nozīmē dzīvību un auglību [Kursīte 2018: 214], bet *sarkanais jeb saules koks* hipotētiski var simbolizēt kosmisko koku, kas noslēpts no mirstīgo acīm [Kursīte 2018: 445]. Tas gan varētu šķētināt tautasdziesmas teksta jēgu, taču saistība ar sarkanās krāsas koku vai ziedu shematisku attēlu izšuvumos ir maz ticama un pārliecinoši nav pierādāma. J. Sudmalis turpina ar ideju, ka saules koku *zīmē deviņiem ziediem, kā to min dainas*. Lai arī atsevišķos izšuvumos tiešām var saskatīt kokus ar deviņiem ziediem, un tautasdziesmās parādās *viens kociņš, trīs zariņi deviņiem ziediņiem* (t.dz. 32387-2), pieņēmums, ka šāds *kociņš* un izšūts *koks* reprezentē vienu un to pašu *saules koku*, var būt vien hipotētisks un pārliecinoši veidojas, tikai tad, ja ornamenta elementam lieto nosaukumu *saules* vai *Austras koks* (4. attēls).

4. attēls. Villaiņu raksti J. Sudmaļa sakopojumā [Sudmalis 1923].

Cits paņēmieni ir t. s. *salīdzinošā ornamentika* [Bīne 1936: 40], kas meklē vizuāli līdzīgus ornamentus citu tautu arheoloģiskajos un etnogrāfiskajos avotos, un balstās uz šo ornamentu nozīmes analīzi, kas ar dažādām metodēm ir citu autoru veikta. Nepieciešamība sasaistīt *latvju rakstus* un seno kultūru ornamentus redzama jau J. Sudmaļa 1923. gadā rakstītajā: *vispopulārākais raksta elements, kas saista mūs ar visas cilvēces pirmtautām, ir – ugunskrusts* [Sudmalis 1923: 10]. 1936. gadā

J. Bīne atzīmē *latvju rakstu* ārkārtīgo senumu, to saknes meklējot akmens laikmeta beigū posmā, piesaucot Indijas jantras, saskata tajās *Māras likloki, Laimas skuju, saulīti, mēnesi un svēto koku*, un pāriet pie senajiem grieķiem, kur redz *daudzus mūsu rakstu elementus* (...) *kāšu krustu, saulītes zīmes utt.* [Bīne 1936: 39]. Tas ļauj J. Bīnem izdarīt secinājumu: *daiņu teksti un salīdzinošā ornamentika noskaidrojuši, ka visām mūsu raksta zīmēm senāk bijusi simboliska nozīme, kas vedama sakarā ar dzejiskiem iemiesojumiem. Tur redzama vieta ierādīta Dieva (debess), Laimas un Māras (ūdens un zemes) zīmēm, bet jo prāvāka – Dieva dēliem – debesu gaismas parādībām un laika metiem: Saulei, Mēnesim, Pērkonim, zvaigznēm, Ūsiņam, Jānim, Jumim u. c.* [Bīne 1936: 40].

Savukārt Matīss Siliņš savā komentārā par zvaigznīti, piesaucot tās izplatību Babilonijā, hetus, semītus, persiešus, tad Indiju, Ķīnu un Japānu, līdz pāriet pie eiropiešiem – senajiem grieķiem, romiešiem, ķeltiem, ģermāņiem, slāviem un baltiem, pēdējo starpā ievērojamā mērā pie latviešiem, un te sevišķi pie kursu tāmniekiem, *gar Ventu, Abavu un jūrmalienēm, “Zvaigžņotāju zemē”* [cieņā paliek], *kur vēl tagadīn visa bagātība zvaigžņotu, “ozola” rakstu cimdu, zeķu, kreķlu u.t.v. Še gluži labi vēl pazīst arī paņēmienu, kā zvaigznīte aizsargam uzvelkama* [Siliņš 1924: 5]. Šāda pieeja, protams, ne vien pastiprina šķietamo *latvju rakstu* senumu, bet sniedz gandrīz neierobežotas iespējas spekulācijām ar šo zīmju hipotētiskām nozīmēm.

Visbeidzot atsevišķos gadījumos *latvju rakstu* elementiem, balstoties uz nepilnīgiem datiem, tika piešķirtas etniskas konotācijas, proti, tie saukti par latviešu vai lībiešu zīmēm. Tā, piemēram, Arveds Švābe 1925. gadā *Latvijas vēstures* 1. sējumā raksta: *Ja saulīte un krustiņi raksturo seno latvju rakstu, tad zvaigznīte bij lībju raksts. Tā pēc ornamenta vien jau Baltiju varēja iedalīt divās daļās: baltu galā jeb saulītes zemē un sāmu galā jeb zvaigznītes zemē* [Švābe 1925: 64], citējot t. dz. 15938: Mūs māsiņa saderēta Zvaigžņotajā zemītē (tā – A. Švābem; oriģinālā – *Zvaigžņotāju zemītē*).

Visiem šiem četriem *latvju rakstu* izpētes metodoloģijas paņēmieniem var atrast arī citus piemērus. Taču arī šie tipiskie gadījumi ļauj secināt, ka šāda pieeja neatbilst formālās zinātnes kritērijiem, jo vairums tās ietvaros izteikto apgalvojumu nav pārbaudāmi, etnogrāfiskajam materiālam klātpievienotie komentāri ir nepietiekami kvalificēta sprieduma izteikšanai, laikmetīgā folkloras tekstu sasaiste ar tekstiliju ornamentu ir nepārliciecināma, un arī vizuālā materiāla statistiskā analīze korektā veidā nav iespējama. Šādas metodoloģijas izmantošanu daļēji attaisno plaši pazīstams fakts, ka starp etnogrāfiskā materiāla 20. gs. 20.–30. gadu pētniekiem nebija etnogrāfijā skolotu vēsturnieku, bet bija pārstāvēti filologi, arheologi, arhitekti, vairumā gadījumu – mākslinieki. Etnogrāfija kā patstāvīga vēstures zinātnes nozare tolaik Latvijā nepastāvēja, tās vietā, kā norāda Henrihs Strods, *bija galvenokārt etnogrāfijas lauks, kurā savu ražu ievākt ieradās dažādu zinātņu un specialitāšu pārstāvji* [Strods 1963: 17, 1964: 14].

Tomēr nepieciešams uzdot jautājumu – vai šo metodoloģiju var skatīt citādāk, ne tik daudz kā objektīvu pagātnes atspoguļojuma veidu?

Latvju rakstus iespējams analizēt kā *izgudroto tradīciju* Ērika Hobsboma izpratnē [Hobsbawm, Ranger 2000], ko pierāda mākslīgi izveidota atsauce uz pagātni, tādējādi šo fenomenu novietojot līdzās tautasdziesmu, dziesmu svētku un tautiskā tērpa tradīcijām, kas pavadīja latviešu nācijas formēšanos un saliedēšanos [Ķenga 2024]. Tādā gadījumā *latvju rakstu* izpētes metodoloģija kļūst par nacionālisma naratīva veidošanas un jaunās valsts vizuālās identifikācijas radīšanas paņēmieni.

Stefans Bergers norāda, ka 19.–20. gs. sabiedrība izmanto attālu pagātni, lai radītu sajūtu par piederību nacionālajai kopienai un kolektīvai identitātei un pārvarētu etniskas, lingvistiskas, reliģiskas un sociālas plaisas, kas, bez šaubām, pastāvēja arī starpkaru Latvijas sabiedrībā. Tādējādi vēsture kalpo par attaisnojumu pastāvošās nacionālās valsts eksistencei, izvēlētai formai un nereti arī varenumam, būtībā *ierakstot* nāciju pagātnē, radot tagadnes priekšvēsturi un tradīcijas [Berger, Conrad 2015: 4].

E. Brastiņš labi apzinājās, ka šāds ir viņa uzdevums. Viņš raksta: *Tā nākas grūti grīst tiltus pāri tagadnei, lai savienotu pagātnes tradīcijas ar nākotnes izredzēm* [Brastiņš 1923: 5]. Arī citiem autoriem, piemēram, Rihardam Zariņam, bija svarīgi parādīt kontinuitāti, kas veidojas starp 19. gs. izmantotiem ornamentiem un seno posmu pirms 12. gs., jo tas reprezentēja no svešām iezīmēm brīvas mākslinieciskas izpausmes [Pourchier-Plasseraud 2015: 96]. J. Bīne 20. gs. 30. gadu vidū raksta, ka *bieži vien dzirdami spriedumi, kas mūsu rakstus pazemo līdz parastam jaunlaiku ornamentam, kāda stila piedevai*, un uzreiz uzsver, ka *mūsu raksti ir senseinie un senlatvju izstrādājumi stāv visciešākā sakarā ar grieķu mākslas pirmsākumiem* [Bīne 1936: 37]. Raksta nobeigumā viņš precīzi pauž savu mērķi, aicinot rotāt mājokļus *latviskā garā*, lietojot rakstus, *kas nevienu vien reizi sacēlušī sajūsmu arī svešinieku acīs*, – tā, autoraprāt, tiks sasniegta *latviska Latvija*¹ [Bīne 1936: 42]. Kā redzams, J. Bīni nodarbināja jautājums par *latvju rakstu* senumu, jo tad tie tiks cildināti un izmantoti laikmetīgajā ornamentikā, un, lai to panāktu, tiem bija jārada *priekšvēsture*: lielākā daļa zīmju nāk no 19. gs. tekstilijām un, lai gan atsevišķas *latvju rakstu* zīmes tiešām var sastapt 11.–12. gs. Latvijā, arī tas nebija pietiekoši sen – tām bija jānāk no senākajām civilizācijām.

Džozefs Lērsens [Leerssen 2018] atzīmē, ka 19.–20. gs. mijā stils, ko viņš sauc par *nostalgisku tradicionālu kiču* un *retro-vēsturisku 18. gs. dizainu*, sācis pārņemt daudzas Eiropas valstis. Viņš norāda, ka nacionālismam raksturīgā *kultūras kultivācija* vienmēr ietvēra sevī griešanos pie tautiskām (*demotic*), populārajai kultūrai piederīgām nācijas

¹ Jāatzīmē, ka raksts publicēts 1936. gadā, un šī, domājams, ir atsauce uz K. Ulmaņa definēto *latviskas Latvijas* mērķi.

saknēm. *Augstā* kultūra bija pārnacionāla, bet nācijas īsto identitāti elite, kā tai šķita, spēja atrast parastās tautas vidū – un nevis starp no savām saknēm atrautām pilsētas tautas masām, bet tieši starp lauku (*rustic*) zemniekiem, kurus gandrīz nemaz neskāra modernizācijas centieni un kurus kā savdabīgu mūžīgi eksistējošu (*timeless*) kopienu nostalgiski iedomājās par seno tradīciju neformāliem glabātājiem, viņiem pašiem, protams, to neapzinoties.

Tas attiecas uz tautasdziesmām, kas 20. gs. pirmās puses diskursā jau bija nostabilizējušās kā *mūžīgā* vērtība, citējot hrestomātisko Krišjāņa Barona *Latvju dainu* ievadteikumu: *Mūsu tautas dziesmas ir pa lielākai daļai mantojums no sirmās nemīnamas senatnes. Muti no mutes, no auguma uz augumu pāriedamas, tās uzglabājušās tautas atmiņā līdz mūsu dienām* [Barons, Wissedorffs 1894: III]. Līdz ar to, saistot *latvju rakstus* ar tautasdziesmām, tie ne tikai ieguva papildu senuma auru, bet arī tika piepulcināti neapzināti saglabātajai tautas tradīcijai, kas šī laika pētniekiem ļāva apgalvot, ka ornamenta zīmes ir būtiskākā *senās latvju mākslas* daļa, kas, lai arī *simtiem gadu līka zem sveša jūga, tomēr klusībā tika kopta pat līdz mūsu dienām*, rodot *rakstos* ne vien *tīri dekoratīvus elementus, bet ar dziļāku saturu saistītus senās reliģijas simbolus* [Sudmalis 1923: 5]. Nozīmju meklējumus pavadīja pārliecība, ka ir jāizskaidro un jāsakārto *sajaukto un nesaprasto latviešu ornamentu* [Brastiņš 1923: 5].

D. Šopflins norāda, ka nacionālisma konstruēts mīts rada intelektuālu un kognitīvu monopolu – tādā ziņā, ka tas rada vienīgo veidu, kā interpretēt pasauli un kādu pasaules redzējumu piemērot. Lai kopiena (nācija) varētu eksistēt, šis monopols ir vitāli svarīgs un individuāliem kopienas locekļiem ir lielos vilcienos jāakceptē mīts. Svarīgi piebilst, ka mīts nav sinonīms nepatiesībai vai piemānīšanai. Kopienas locekļi var arī apzināties, ka mīts, ko tie pieņem, nav strikti precīzs, taču tamdēļ, ka mīts nav vēsture, tam nav nozīmes: mīta saturs, nevis tā vēsturiskā precizitāte ir no svara. Līdz ar to mīts ir būtisks instruments kultūras reprodukcijā, tā mērķis ir standartizēšana un informācijas saglabāšana. Tas ļauj sabiedrības locekļiem apzināties, ka tiem lielā mērā ir vienāds skatījums, viņi ir vienas un tās pašas mentālās pasaules biedri. Mīts ļauj nospraust robežas starp šo un citām kopienām – tie, kam šī mīta nav, ir jāizkļauj. Tādējādi mīts ir kritiski nepieciešams, lai izveidotu kopības sajūtu, saskaņu, stabilitāti un lai izveidotais pasaules redzējums šķistu skaidrs un loģisks. Tā kā mīti ir iekodēti rituālos, kas izceļ simbolus, ar atsauci uz simbolu pietiek, lai sabiedrības locekļi atsauktu atmiņā mītu [Schopflin 2002: 80–81]. Šķiet, ka līdzīgā veidā ar atsauci uz *latvju rakstiem* – kādas zīmes attēlošanu uz priekšmeta – pietika, lai atmiņā atsauktu konstruēto mītu par senajiem latviešiem, kas bija vismaz tikpat, bet varbūt pat krietni attīstītāki par citām tā laika tautām, tostarp *iekodējot* savas plašās zināšanas *latvju rakstos*. Savukārt zīmju nosaukumu izgudrošana nozīmēja standartizēšanu un zināmā mērā vienota skatījuma radīšanu – iepriekš pastāvošo lokālo un pat individuālo raksta elementu nosaukumu vietā.

Rezumējot var konstatēt, ka J. Sudmalis, E. Brastiņš, M. Siliņš, J. Bīne atlasīja Latvijā sastopamā etnogrāfiskā ornamenta elementus un pētīja šīs zīmes kā būtiskāko daļu no *senās latvju mākslas*, kas tika aizmirsta, bet ne pazaudēta, jo turpināja *dzīvot kā tradicionēli, iemīloti vai parasti elementi* etnogrāfiskajos materiālos [Brastiņš 1923: 5, 22], tāpēc starpkaru laika pētniekiem ir iespēja šīs senās nozīmes atgūt. Šāda konceptuāla pieeja izveidoja *latvju rakstu* izpētes metodoloģiju, kas ļāva to elementus attēlot ārpus tiešā etnogrāfiskā konteksta, selektīvi pieiet rakstu zīmju tautā sastopamo nosaukumu minēšanai, plaši izmantot tautasdziesmas, lai iegūtu zīmju nozīmes, atrast vizuāli līdzīgas zīmes senajās kultūrās un radīt tām etnisku konotāciju, kas, protams, nav zinātniski korektas metodes. Tomēr bez kritikas šī metodoloģija ir pelnījusi iespēju uz citu skatpunktu – to uzlūkojot kā daļu no *tradīcijas izgudrošanas* procesa.

Latvju rakstu zīmju nosaukumu izgudrošana jāskata kā standartizācijas centieni, kas veicināja sabiedrības saliedētību un unifikāciju. Tām piedēvētais senums ir atspoguļojums meklējumiem pēc no krievu imperiālisma un vācbaltiešu kultūras ietekmēm brīvas tradicionālas autoritātes, kas Latvijas gadījumā varēja būt vien posms pirms 12. gs. Paraleļu saskatīšana ar citās senajās kultūrās lietotām zīmēm ir mēģinājums ierakstīt jauno latviešu nāciju pasaules kultūras vēstures norisēs un rast tai cienījamu vietu, kas kļūtu par pamatu nacionālās pašapziņas pacēlumam. Savukārt lauku populārās kultūras kanonizēšana par nacionālo identitāti ir rezultāts procesiem, ko var dēvēt par *uz iekšu vērstu etnogrāfiju* [Leerssen 2018: 205]. Ticējumi un paražas, lauku arhitektūra un tautastērps – tas viss noderēja modernā, kosmopolītiskā un svešā neskartās nācijas meklējumos. Sekojot D. Lērsenam, šos procesus būtībā var raksturot kā idealizētā nācijas paštēla politisku instrumentalizāciju, kad tas, atrauts no saknēm un avota, atjaunināts un pārkausēts atbilstoši jaunām kultūras praksēm, tika izmantots publiskajā sfērā un izglītībā, lai proklamētu nācijas identitāti un klātesamību. Faktiski visa sabiedrība, visa publiskā sfēra bija iesaistīta multimedijālā nacionālajā pašizpaušmē un pašsvinēšanā (*self-celebration*) [Leerssen 2018: 214]. Šo instrumentu, citu starpā, nodrošināja *latvju rakstu* izpētes metodoloģija.

Kā norādīts, arī citu valstu nacionālisma diskursā ir aktualizēti līdzīgi jautājumi. Tādējādi jautājums par *latvju rakstu* izpētes metodoloģiju starpkaru Latvijā kļūst par daļu no plašākas nacionālisma zinātniskās izpētes tradīcijas.

Izmantotie avoti

Barons, K., Wissendorffs, H. (1894). *Latvju dainas*. Jelgava: H. I. Draviņ-Dravnieka ģenerālkomisija.

Berger, S., Conrad, C. (2015). *The Past as History: National Identity and Historical Consciousness in Modern Europe*. London: Palgrave Macmillan.

- Bīne, J. (1936). Latvju raksti. *Sējējs*, Nr. 1, 36.–42. lpp.
- Brastiņš, E. (1923). *Latviešu ornamentika*. Rīga: “Vālodzes” apgādība.
- Celmiņa-Ķeirāne, A. (2015). Latvian Folk Costume as an Ethnic Symbol in the 20th Century's Art. Zuģicka, I. (atb. red.). *Daugavpils universitātes 57. starptautiskās zinātniskās konferences rakstu krājums*. C daļa. Humanitārās zinātnes, 48.–54. lpp.
- Hobsbawm, E., Ranger, T. (2000). *The Invention of Tradition*. Cambridge: University Press.
- Karlson, A. (2015). The Creation of Ethnicity: National Costume as Reconstruction or Construct? Sliužinskas, R. (sast. un red.). *Tradīcija ir Dabartis*, Nr. 10, 134–144. lpp.
- Kursīte, J. (2018). *Dainu kodekss: vārdnīca*. Rīga: Rundas.
- Ķencis, T. (2016). Tautasdziesmas un vizuālā māksla līdz 1940. gadam. Daija, P. (galv. red.). *Letonika*. Humanitāro zinātņu žurnāls, Nr. 34, 37.–58. lpp.
- Ķēnga, O. (2024). Latvju rakstu ģenēze (1869.–1924.). Laķe, A. (red.). *Krustpunkti: kultūras un mākslas pētījumi 2024*, Vol. 2, 20.–38. lpp.
- Leerssen, J. (2018). *National Thought in Europe*. A Cultural History. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Misāne, A., Priedīte, A. (1997). National Mythology in the History of Ideas in Latvia: a View from Religious Studies. Hosking, G., Schopflin, G. (eds.). *Myths and Nationhood*. London: Hurst & Company, pp. 158–169.
- Pourchier-Plasseraud (2015). *Arts and a Nation. The Role of Visual Arts and Artists in the Making of the Latvian Identity (1905–1940)*. Leiden, Boston: Brill Rodopi.
- Schopflin, G. (2002). *Nations. Identity. Power*. London: Hurst & Company.
- Siliņš, M. (1924). Alšvanga. Zariņš, R. (red.). *Latvju raksti*. I sēj. Rīga: Valstspapīru spiestuve, 1.–56. lpp.
- Strods, H. (1963). Vidzemes etnogrāfijas avotu un pētījumu apskats. *Arheoloģija un etnogrāfija V*. Rīga: Latvijas PSR Zinātņu akadēmijas izdevniecība, 5.–24. lpp.
- Strods, H. (1964). Daži etnogrāfisko materiālu vākšanas jautājumi buržuāziskajā Latvijā (1920.–1940.). *Arheoloģija un etnogrāfija VI*. Rīga: Latvijas PSR Zinātņu akadēmijas izdevniecība, 141.–160. lpp.
- Sudmalis, J. (1923). *Latvju raksti: ornamentika*. Rīga: Valters un Rapa.
- Švābe, A. (1925). *Latvijas vēsture*. I. (Līdz krievu laikiem). Rīga: Valters un Rapa.
- Zelče, V. (2020). Latviešu nācijas izgudrošana un iztēlošana: jaunlatviešu laiks. Straube, G. (sast.). *Valsts valstī*. Latvija – Krievijas impērijas provinces 19. gadsimtā. Rīga: Latvijas Nacionālā bibliotēka, 92.–119. lpp.